

KUTSAL KİTAPLAR VE MİTOLOJİK KAYNAKLAR IŞIĞINDA ESKİ YAKINDOĞU'DA RÜYA OLGUSU VE ALGISI ÜZERİNE

*H.Hande DUYMUŞ FLORIOT**

*Elvan ESER***

ÖZET

Tarih boyunca hemen hemen her topluma ait yazılı kaynaktan zikredilen rüya olgusu, Eski Yakınoğu toplumlarında, insanlarla tanrılar arasında bir iletişim ve kehanet vasıtası olarak algılanmıştır. Kutsal Kitaplar'da da yer alan ve anlam bulan bu yaklaşım, Eski Yakınođu¹ toplumlarına ait yazılı kaynaklar arasında önem arz eden mitolojik anlatılarda da yer almaktadır. Nitekim, Eski Mezopotamya toplumlarının rüyaya yüklediği anlam, daha sonraki dönemlerde Anadolu'nun merkezinde güçlü bir devlet kurmuş olan Hititler'e de geçmiş, mitolojik ve destansı anlatılarda yer bulmuştur. Söz konusu toplumlarda rüyanın algılanışı ile ilgili olarak ortak payda, rüyaların geleceğe dair ipuçları içerdiği inancı ile bağlantılı olup önemli bir kehanet vasıtası olarak kabul edilmiş olmasıdır. Gerçekten, insanlar gördükleri rüyalarda, ilahî bir mesaj aramışlar ve geleceğe dair kehanette bulunmuşlardır. Görülen kötü bir rüya ise, kötü bir geleceğin habercisi olarak algılanmış ve yorumlanmıştır. Bu durum, günümüzde de birçok kültür ve inanışta yer alarak, kültürel bir süreklilik olarak devam etmektedir.

Eski Yakınoğu toplumlarında geleceğe dair önemli bir hususu merak eden ve bu yönde bir ipucu elde etmek isteyen insanlar, bir arınma ritüelinin ardından tapınaklarda ya da önemli kült merkezlerinin bulunduğu şehirlerde geceleyerek (uykuya yatarak) o gece gördükleri rüyalarda akıllarındaki soru ile ilgili olarak ilahî bir mesaj, bir işaret beklemişlerdir. Bu uygulama, İslam geleneğinde var olan "istihareye yatma" uygulamasını hatırlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Yakınoğu, Rüya, Kehanet, Kutsal Kitaplar, Mitolojik Kaynaklar.

*Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi ABD, hhduymus@pau.edu.tr, Denizli.

** Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, eserelvan@hotmail.com, Denizli.

¹ Eski Yakınoğu ile Eskiçağ'da Mezopotamya (Sumer, Asur, Babil toplumları), Anadolu (özellikle Hitit toplumu), Mısır, İnan ve Suriye-Filistin uygarlıklarının kurulduğu bölge ve bu bölgede yaşamış olan toplumlar kastedilmektedir.

ON THE FACT AND PERCEPTION OF DREAMS IN ANCIENT NEAR EAST IN LIGHT OF THE HOLY BOOKS AND THE MYTHOLOGICAL SOURCES

ABSTRACT

In all of the Ancient Near East civilization written sources, the fact of a dream was perceived, as the omen and connection means between human and gods by this societies. It had the same meaning in The Holy Books and the Ancient Near East mythological sources. Hittite civilization that established strong and an important state in Central Anatolia, were influenced by the Ancient Mesopotamian civilizations about dream's meaning and perception. It was understood that dreams were accepted as the omen means. Because it could be quided regarding the future. Ancient civilizations tried to find some clues about the future from their gods in their dreams. When they saw bad dreams, they communly accepted it as a bad future. We have the same perception about this, nowadays.

It is worth to state that the Ancient Near East civilizations's people who wondered the future and tried to get clues for it, firstly had a purification ritual and then they spent the night (slept) in temples or cities of the important cult centers. They expected to see the dream about their questions from gods at that night. Islam traditions has the same practise and it is called "asking for divine guidance through a dream".

Key Words: Ancient Near East, Dream, Omen, The Holy Books, Mythological Sources.

Giriş

Psikoloji, Din, Felsefe ve Tarih gibi birçok bilim dalının ilgi alanına giren rüya konusu, farklı disiplinlerde uzmanlaşan birçok bilim adamı tarafından ele alınmış ve rüya ile ilgili olarak farklı tanımlamalar yapılmıştır. Modern sözlük ve eserlerde ise rüyanın birbirine yakın anlamlarda açıklanmış olduğunu görmekteyiz. Buna göre rüya, "Uyku sırasında oluşan, bilincin ve iradenin denetiminden bütünüyle bağımsız bir biçimde oluşan ruhsal haller"², "Uyku sırasında canlı, çarpıcı görsel ve işitsel varsanılarla (halüsinasyon) ortaya çıkan yaşantı" ve "Bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi, düş" şeklinde tanımlanabilir³.

Kutsal Kitaplar'dan İlkçağ yazın kaynaklarına hemen hemen her dönemde ve millette rüya olgusunun ve algısının önem taşıdığını görmekteyiz. Bugün, M.Ö. II. ve I.Binyıllar'da yaşamış olan Babil ve Asur toplumlarına ait rüya tabletlerinin olduğu bilinmektedir. Rüyalarında kötü ruhlarla karşı karşıya geldiklerine inanan Babilliler, rüya tanrıçası olarak kabul ettikleri *Mamu*'dan yardım istemişlerdir. Mısırlılar ise, rüyayı tanrıdan gelen bir mesaj olarak kabul etmişlerdir⁴. Mısır

² Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay., İstanbul 2002, s. 276.

³ Kadriye Yılmaz-Kamile Çetin, "Rüyalar ve Niyazî-i Mısıri'nin Tab'birâtü'l-Vâkı'at Adlı Eserinde Rüyalarnın Dili", **Turkish Studies**, Vol.2/4 Fall, 2007, s. 1066 vd.

⁴ Eski Mısır rüyaları için bkz. A.Leo Oppenheim, "The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East. With a Translation of an Assyria Dream-Book", **Transactions of the American Philosophical Society**, New Series, Vol.46, No.3, 1956, s. 251 vd.

rüya tanrısı *Serapis* adına yapılan tapınaklarda, kâhinler ve rüya tabircileri otururlardı⁵; rüya görmek isteyenler ise gece boyunca bu tapınaklarda kalırlardı. Çinliler, rüya kaynağı olarak fizikî ve astrolojik faktörleri göz önünde bulundurmışlardır. Hindistan’da ise, M.Ö. 1500-1000 yıllarına dayanan Veda’larda rüya listeleri ele geçmiştir. Buna göre, kötü rüyalarından arınmak için özel hazırlanmış sularda yıkanmak gerekirdi. Gecenin farklı zamanlarında görülen rüyaların, olayların gerçekleşme zamanı ile alâkası olduğu düşünülmekteydi. V. yüzyılda Eski Yunan’da ruhun rüya esnasında vücudu terk edip tanrılarla görüştüğü kabul ediliyordu. Ünlü Yunan hekimi Hipokrat, rüyalara büyük ölçüde bedenî yönden bir işaret olarak önem vermiş; ancak, bazı rüyaların ilahî olduğunu da kabul etmişti. Roma’da ise Yunan etkisi ile rüyalara önem verilmiştir. Romalı meşhurlardan birçoğunun rüyaları, M.Ö. II. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. II.yüzyılda Batı Anadolu’da yaşamış ve bir Eskiçağ entelektüeli olan Aristides, rüyaları vasıtasıyla Eski Yunan-Roma dünyasında tartışılmaz bir yere sahip olan Tanrı Asklepios ile bağlantı kurduğuna inanmış ve bu vesile ile hastalıklarına şifa aramıştır⁶. Bugün Bergama harabelerinde görülen meşhur hastanenin tedavi metodu da hastanın göreceği rüyalar temeline dayanmaktaydı⁷. Buraya gelen hasta içeri girince evvela adaklarını keser, ardından havuza girerdi. Şayet iyi olacaksa havuz su verirdi. Su verilen hasta, 50 m. kadar aynalı bir koridorda yürürken “*Hasta, iyi olacaksın!*” şeklinde bir takım sesler duyduğunu iddia ederdi. Hasta daha sonra borulardan geçişlerin olduğu bir odaya alınırdı. Doktorun tedavisi hastanın o gece göreceği rüyaya göre yapılırdı⁸. Bu bağlamda, İlkçağ insanı rüyaların, geçmişten ve gelecekteki işaretler verdiğine inanıyor ve doğru bilginin bu işaretlerin yorumlanmasıyla oluşacağını düşünüyordu. Libyalı Synesius, Tanrısal mesajların rüyalar vasıtasıyla, efendi-köle ayırt etmeksizin herkese açık olduğunu çünkü rüya görmek için herhangi bir alet ve edevata ihtiyaç olmadığını yazmaktadır⁹.

Tüm bu bilgiler, farklı din ve kültürlerle sahip olsalar da hemen hemen her toplumda rüyanın önemli bir olgu olduğuna dikkat çekmektedir. Gerçekten rüya, tarihten günümüze her dönem insanoğlunun ilgi duyduğu konulardan birisi olmuştur. Rüya konusunda bütün kültürlerde önemli denebilecek düzeyde bir birikimden söz edilebilir. Dinler ve kültürler, rüyaları anlamlandırma ve ondan birtakım sonuçlar çıkarmayı sağlayan formüller sunmuşlardır. Kültürel etkileşim sonucu rüya konusundaki birikimler artmış ve bir sonraki kuşağa aktarılmıştır. Bu işleyişin yanında, birçok düşünür, bilim insanı ve araştırmacı rüya konusunu ilgi alanlarına alıp, açıklamaya çalışmış ve bu konu hakkında teoriler geliştirmişlerdir¹⁰.

1.Kutsal Kitaplar’da Rüya

Rüya olgusu üzerine din bilimciler de uzun yıllar derin araştırmalar yapmışlardır. Özellikle semavi din bilginleri bu hususta titizlikle çalışmışlardır. Kutsal kitaplarda yer alan ve birbirleriyle

⁵ Eski Mısır’da rüya yorumcuları saray görevlileri arasında yer alıyorlardı. Buna en güzel örnek, Hz. Yusuf’un firavunun veziri olmasıdır. Mısır Firavunu, Hz. Yusuf’un rüyasını nasıl yorumladığını öğrenince onu huzuruna çağırmıştır. “Firavun, Hz. Yusuf’un tabirini çok beğenir. Onun hikmet sahibi bir kişi olduğunu anlar. Mührünü parmağından çıkarır ve Hz. Yusuf’un parmağına takar. Ona ince keten elbise giydirip boynuna altın bir zincir takar. Bütün Mısırlılara onun önünde diz çöktürür. Artık Hz. Yusuf Mısır firavununun veziri olmuştur”. Bkz. Ekrem Memiş, **Eskiçağda Yaşamış Büyük Aşklar**, Ekin Yay., Bursa 2006, s.145; **Tevrat**, Tekvin, 41/1-44.

⁶ Turhan Kaçar, “Bir Tedavi Yöntemi Olarak Aelius Aristides’in Rüyaları”, **Toplumsal Tarih 170**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2008, s.72.

⁷ Bu uygulama, Eski Yunan ve Roma toplumlarında oldukça yaygın olarak kullanılmakta idi. Bu husus, Jeffrey B. Pettis tarafından 2006’da **Journal of Religion and Health**, Vol.45, No.1, s.113-129’da yayınlanan “Earth, Dream and Healing: The Integration of Materia and Psyche in the Ancient World” başlıklı makalede detaylı olarak ele alınmıştır.

⁸ Yılmaz-Çetin, **a.g.m.**, s.1066-1067.

⁹ Kaçar, **a.g.m.**, s.74 ve 75.

¹⁰ Özer Çetin, “Jung Psikolojisinde Rüya”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XIX., S. 2, Bursa 2010, s. 250.

örtüşen rüya anlatılarının taşıdığı mesajlar uzun tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bunlar arasında Hz. Yusuf'un, Hz. Yakup'un ve Firavun'un rüyaları en meşhur olanlarındandır.

Hz. Yakup'un on iki oğlu içinde en çok sevdiği ve kendisine en yakın olanı Yusuf'tur. Çünkü Yusuf, onun yaşlılığında doğmuştur. Yakup'un Yusuf'a olan bu sevgisini diğer kardeşleri kıskanır. Bir gün Yusuf, düşünde kardeşleriyle birlikte bir tarlada buğday demeti bağladıklarını, kendi demetinin kalkıp dikildiğini, ötekilerin demetlerinin ise kendisinininkinin çevresinde toplanıp eğildiğini gördüğünü söyler. Kardeşleri: *“Başımıza kral olup bizi sen mi yöneteceksin?”* deyip ondan büsbütün nefret ederler. Yusuf, diğer bir rüyasında ise Güneş, Ay ve on bir Yıldız'ın kendisine secde ettiğini görür. Bu rüyayı babası ve kardeşlerine anlattığında babası: *“Ne biçim düş bu! Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz?”* diyerek onu azarlar¹¹.

Tevrat'a göre, Hz. Yakup ise yolda gördüğü bir rüya esnasında, Rab ile konuşmuş, uyanınca başını koyduğu taşa zeytinyağı dökerek kutsamış ve ardından taşı anıt olarak dikmiştir: *“Tanrı benimle olur, gittiğim yolda beni korur, bana yiyecek, giyecek sağlarsa, babamın evine esenlik içinde dönersem, Rab benim Tanrım olacak. Anıt olarak diktiğim bu taş, Tanrı'nın evi olacak. Bana vereceğin her şeyin onda birini sana vereceğim”*¹² demektedir.

Sa'lebî, Kısas-ı Enbiya'sında imam Suddî ise, firavunun bir rüya gördüğünü, korkup kederlendiğini nakletmektedir. Buna göre firavun, rüyasında Kudüs tarafından gelen bir ateş gördü. Bu ateş, Mısır'a kadar uzanıp, firavunun evlerini yaktı. Fakat sadece Kıptiler'e zarar verdi, İsrailoğulları ise kurtuldular. Uyanınca hemen kâhin ve müneccimlerden rüyayı tabir etmelerini istedi. Onlar dediler ki: *“İsrailoğulları içinden bir çocuk dünyaya gelecek, Mısırlular'ın helâkına ve senin krallığının yok olmasına sebep olacak. Doğacağı zaman da iyice yaklaştı”*. Bu haber üzerine telâşlanan firavun, Hz. Musa doğduğu sıralarda, iki İbrani ebesine İbraniler'den doğacak erkek çocukların öldürülmesini emretmiştir¹³.

Yukarıdaki örneklerde rüyanın dini boyutu dikkat çekmektedir. Jung da rüyanın dini bir yönü olduğunu savunan düşünürler arasındadır. Bununla birlikte o, din- rüya ilişkisinde Yahudi rüya öğretisinden etkilenmiştir ve Talmud'un rüyaya getirdiği açıklamaları referans olarak almıştır. Talmud'da geçen *“Rüya kendisinin yorumudur”* ve *“Yorumlanmamış rüya okunmamış mektup gibidir”* açıklamalarını prensip olarak kabul etmektedir. Yahudi rüya öğretisinin oluşumunda etkili olan Yahudi düşünürler rüyaların dini boyutuna oldukça önem vermişlerdi. Rüya konusunda Jung'u etkileyen Yahudi bilgin Solomon Almoli'ye göre; rüyaların en önemli işlevi tanrıyla kul arasındaki iletişimi sürekli kılmalarıdır. Bu nedenle rüyalar yaratmanın yol gösterici sesidir. İçsel bir kılavuz olan rüya Tanrı'nın insanlığa hediyesi olup, asıl amacı insana yardım etmektir¹⁴.

Tevrat'ta olduğu gibi İncil'de de rüya¹⁵ olgusuna sıklıkla yer verilmiştir. Hristiyan dünyası rüyaların tanrısal bir mesaj olup olmadığı konusunda uzun tartışmalara girmiştir. Baskın gelen fikrin ana savunucularından olan St. Thomas Aquinas'a göre rüya ilâhi bir ses ve elçidir. Bu yaklaşımın tanrı-insan ilişkisinde insana dinamizm getireceği düşünülmektedir. Birey dini içerikli rüyalarını tanrının mesajı olarak gördüğünde inancı daha da pekişecek tanrı-kul bağı güçlenecektir. Böylece dinin yaptırım gücü artacaktır¹⁶. Bu düşüncelerin temelini çok eski zamanlarda aramamız

¹¹ Tevrat, Tekvin, 37/1-11.

¹² Tevrat, Tekvin, 28/20-22.

¹³ Tevrat, Çıkış 1,15.

¹⁴ Çetin, a.g.m., s. 259.

¹⁵ Meryem, Yusuf ile nişanlanır; evlenme zamanı gelmeden, Yusuf Meryem'in gebe olduğunu anlar. Meryem'i gizlice bırakmayı düşünürken, rüyasında bir melek, Meryem'in Kutsal Ruh'tan gebe kaldığını söyler. Melek Yusuf'a Meryem'i karısı olarak almasını ve bebeğe İbrance “Kurtarıcı” anlamındaki bir sözcükle “İsa” (Jesus) adını vermesini söyle; çünkü “O halkımı günahlardan kurtaracaktır. Bkz. S. H. Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Yay. Ankara 1991, s. 200.

¹⁶ Çetin, a.g.m., s. 259-260.

pek de yersiz olmayacaktır. Zira Antik Mısır inancında da tanrılar doğrudan rüyada görünüp insanlardan kendileri için ibadet etmelerini bekliyor ya da bir uyarıda bulunuyorlardı. Kimi zaman ise kendilerine sorulan bir soruya cevap veriyorlardı¹⁷.

İslamiyet'te de rüya olgusu ağır basmaktadır. Hadisler bize bu hususta ipuçları verir: “Sizin en doğru rüya göreniniz, en doğru sözlü olanınızdır”, “Ey insanlar! Müjdeleyici hadiselerden sadece sâdik rüyalar kaldı. Onu sâlih kişi görür veya onun hakkında görülür”.

Kur'an-ı Kerim'de rüya, Allah'tan müjde olan sâlih rüya, şeytanın üzüntü vermek için gösterdiği rüya ve kişinin kendi kendine konuştuğu (vesvese yaptığı, uyanırken meşgul olduğu) şeyler olmak üzere üçe ayrılmıştır. Peygamberlerin gördüğü rüyalar salih rüyalarlardır. Örneğin: “Bir gün Allah Rasulü (sallallahu aleyhi vesellem) bir rüya gördü. Kendisi bir merdivenden çıkarken Ebu Bekir hazretleri de iki basamak gerisinde onu takip etmekteydi. Rüyasını anlatınca Sıddık-i Ekber tarafından yorumlandı ve “Ya Rasulullah! Ben sizden iki küsür sene sonra vefat edeceğim” dedi. Netice aynen öyle çıktı.

Yine bir gün Allah Rasulü (S.A.S) bir rüya gördü. Kendisini siyah bir koyun takip etmekte, onun arkasında ise beyaz bir koyun vardı. Keza bu rüyayı da Ebû Bekir hazretleri tevil etti ve dedi ki: “Size önce Araplar, sonra da onların eliyle Arap olmayanlar tâbi olacaktır.” Aynen tahakkuk etti¹⁸. Tüm bu bilgiler, farklı din ve kültürlerde rüyanın taşıdığı öneme dikkat çektiği gibi, rüyaların ilahî bir mesaj olarak algılanmış olmasına da vurgu yapmaktadır.

2.Mitolojik Kaynaklarda Rüya

İlkçağ insanının rüya algısı ve olgusu üzerine yapılan bir araştırmada devreye mutlaka mitler girmektedir. Toplumun en eski kültür taşları olan mitler, ilkel insanların kâinatı anlama ve yorumlama çabalarının ürünü olan birtakım kutsal hikâyeleri içermektedirler. Zaman zaman yanlış olarak, mit yerine kullanılan mitoloji terimi ise, aslında mit bilimi yani bu kutsal hikâyeleri inceleyen bilim anlamına gelmektedir¹⁹.

Mitlerin gerçekliliği her ne kadar tartışmalı olsa da bizce, bahsi geçen dönemdeki yazılı kaynakların sınırlılığı, mitolojik belgeleri tarihsel gerçeklik boyutunda önemli kılmaktadır. Unutulmamalıdır ki mitler, sosyal bilimler adına yapılan birçok araştırmanın temel kaynaklarından birisi olma özelliğini taşımaktadır²⁰. Öte yandan, mitolojik metinlerde olayların takip ettiği belirli bir silsile vardır. Buna göre, gelecekte olacakları anlatan rüyalar, ana karakterler arasında geçen konuşmalar, talimat ve tavsiye veren tanrılar²¹ örgüsü birbirini izlemektedir. Bu yönüyle ele alındığında rüya, mitlerin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır²².

Bilgin Saydam “Masallar, mitler ve rüyalar aynı kumaştan biçilmiştir. Üçü de bilinç dışının ürünüdür” derken benzer bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Psikanalizin öncülerinden Karl Abraham ve Otto Rank, mitleri halkların kitle rüyaları olarak tanımlarlar. Campbell'e göre;

¹⁷ Haydar Dönmez, “Eskiçağ İnsanın Düş Anlayışı”, **İdol Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi**, S. 9, Ankara 2001, s. 41.

¹⁸ İsmail Köksal, “Rüyaların Fıkhî Boyutu”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13/2 (2008), s. 35-40.

¹⁹ Ömer Yılar, “Mit-Efsane ve Eğitim”, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 11, Erzurum 2005, s. 383-384.

²⁰ Bu çerçeveden bakıldığında mitoloji; edebiyatçılar için klasik edebiyatın kökenlerini, teologlar ve ilâhiyatçılar için dinler tarihinin başlangıçtaki boyutlarını, halk bilimcileri ve etnologlar için örf, adet, gelenek kısaca sanat ve kültür boyutlarını içermektedir. Bkz. Zeki Cemil Arda, “Anadolu ve Avrupa Mitolojisinde İçerik ve Motif Karşılaştırması”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektâşi Veli Araştırma Dergisi**, S.9, Ankara 1999, s. 1.

²¹ Enrietta Mccall, “Mezopotamya Mitleri”, Çev. Bircan Baykara, Phoenix Yay., Ankara 2011, s. 114.

²² Eski Yunan mitolojisinde de rüya ile ilgili kayıtlara rastlanılmaktadır. Bkz. Muhammet Kuzubaş, “İkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi”, **Turkish Studies**, Vol.2/1, Winter 2007, s.306, 308.

rüya kişiselleştirilmiş mit; mit ise kişisellikten arındırılmış rüyadır. Nasıl ki bir rüya kişinin geçmiş ve bilinçaltı ile ilgili ise bir mit de o mit'in içinden çıktığı toplumun geçmişi ve kolektif bilinçaltı ile ilgilidir. Nasıl bir rüya onu gören kişiye özü hakkında önemli bir gerçeği işaret ediyorsa, bir mit de bütün insanları ilgilendiren önemli psikolojik gerçekliğin göstergesi olabilir²³. Bu düşünceden hareketle, çalışmamızda büyük ölçüde mitolojik unsurlara yer verilecektir. Ancak, çalışmanın kaynağını sadece mitolojik belgelerle sınırlı tutmanın büyük eksiklik olacağı endişesiyle, Eski Yakındoğu toplumlarının siyasi ve sosyal hayatına dair her türlü belgenin de incelenmesi gerektiğini belirtmek isteriz. Bununla birlikte çalışmamızın sınırları gereği, Eski Mezopotamya toplumları ile Anadolu'da Hititler üzerinde durulacaktır.

2.1. Eski Mezopotamya'da Rüya

İlkçağ insanları üzerindeki rüya yaptırımının en bariz örneği, Gudea Silindirleri olarak adlandırılan Sumer yazıtlarında görülmektedir. Metinde Lagaş Kralı Gudea'nın, Tanrı Ningirsu'ya sunulmak üzere bir tapınak inşa etmesi konu edinilmektedir. Kraliyet yazıtları olan Gudea silindirleri, Lagaş kralı Gudea tarafından Tanrısı Ningirsu için yapılan tapınağın anısına M.Ö. yaklaşık 2125 yılında yazılmıştır²⁴. Dicle ırmağı, Lagaş şehrinin topraklarını kaplamaya başlayınca ve tarlalara verim getirmeye son verince, Gudea bir rüya yolu ile tanrının isteğini öğrenir, fakat rüyayı yorumlayamaz. O zaman ana tanrıça Gatumdug'un tapınağına yönelir ve şöyle seslenir:

“Anne, sana rüyamı anlatayım. Rüyamda, gövdesi göğü dolduran bir adam vardı, gövdesi dünyayı dolduran. Başındaki taç onun tanrı olduğunu gösteriyordu, yanında Gatumdug kuşu vardı. Fırtınalar ayaklarının dibindeydi. Sağ ve solunda iki aslan yatıyordu. Bana kendisi için bir ev yapmamı emretti. Fakat kimdi bilmiyorum. O anda gün önümde doğdu. Bir kadın görüldü, kimdi, kim değildi? Bir elinde saf çivi tutuyordu, ötekinde gök yıldızlarının sergilendiği çamur bir tablet. Kendinden geçmişti, aynı, düşünülüyor gibi. Ve rüyamda ikinci bir adam görüldü, bir savaşçı, elinde, bir ev diagramı çizmiş olduğu bir lapis lazuli tablet tutuyordu. Bana bir karmaşa sunulmuştu, üstünde alfandan bir tuğla kalıbı ve kalıbın içinde kader tuğlası vardı. Ve kralın sağında yüklü bir merkep vardı.

Çobanım, dedi tanrıça, senin için rüyayı okuyacağım(yorumlayacağım).Gövdesi yeri ve göğü dolduran, tacı tanrılığını gösteren ve sağında ve solunda iki aslan, yanında Gmdugud kuşu duran adam, tanrı, kardeşim Ningirsu'dur. Sana emri, tapınağı Eninnu'yu inşa etmendir. Önünden yükselen güneş, senin koruyucu tanrın Ningizzida idi. Onun yılan formu, güneş gibi dünyadan yükselir. Çivi ve burçların tabletini elinde tutan, düşünülüyor gibi kendinden geçmiş olan kadın, kız kardeşim Nisaba idi, sana, tapınağı inşa etmen için uğurlu yıldızları gösteriyordu. İkinci, savaşçı, lapis lazuli tablet tutan adam, tanrı Nindub'du. Sana tapınağın tasarımını gösteriyordu. Ve yüklü hayvan, kralın sağında duran, bu sendin, görevin için hazırlanıyordun...

..... Kral uyandı. Uyumuştur. Kendine geldi, düşteydi. Ve tapınak inşa edilebildiğinde, tanrı onun türbesine taşındı²⁵.

Eski Yakındoğu insanının zihninde, rüyanın tanrısal mesaj olarak algılanması bağlamında, en güzel örneklerden birisi de Sumerliler'in Tufan destanında karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatıya göre Gök Tanrısı Anu, savaş yanlısı olan danışmanları Enlil, Ninurta, Ennugi ile bir toplantı yapar. Bu dördü toplantı sırasında aldıkları ani kararlar birlikte büyük bir tufan oluşturarak, başta insanlar olmak üzere tüm yaranılmışları yok etmeyi kararlaştırırlar. Bu sırada Bilgelik Tanrısı Ea'da bu

²³Abdullah Temizkan-Erhan Aktaş, “Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüyanın Kullanılması”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S. 33, 2012, s. 14-15.

²⁴ Mustafa Yiğitoğlu, “Antik Yakın Doğu Mitlerinde Tanrı”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, C.I, S.1, Karabük 2012, s.120.

²⁵ Joseph Campbell, **Batı Mitolojisi (Tanrının Maskesi)**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yay., Ankara 1995, s. 103-104.

mecliste bulunmaktadır ancak, alınan tufan kararı onun hiç hoşuna gitmemiştir. Fakat çoğunluğun sesine uymak zorunda kalmıştır. Tufan kararına engel olamayacağını anlayan Ea, en azından bir kısım insanı bu felaketten kurtarabilmek adına, Tufan anlatısının başkahramanı olan Utanapiştim'le²⁶ irtibata geçer. Utanapiştim'e bir gemi yapmasını, böylelikle bu felaketten yanındakilerle birlikte kurtulabileceğini söyler. Neticede olarak Ea'nın isteğini gerçekleştiren Utanapiştim ve yandaşları bu büyük kıyamdan kurtulurlar. Ancak o ve yanındakilerin hayatta kalışı Tanrılar Meclisi'nde hiç de hoş karşılanmaz, tanrılar bu olayı kendilerine karşı yapılmış bir ihanet olarak algırlar. İhanetin sorumlusu olarak da Bilgelik Tanrısı Ea'yı görürler. Ea ise yaptığı savunmasında, tanrısal sırları açıklamadığını, bir rüya aracılığıyla bunu vahiy ettiğini bildirir²⁷:

“Kim bunları kurtardı, kim haber verdi bütün ölümlüler tufanla yok olacaktı” diye orada olanlardan yanıt bekliyordu. Oğlu Savaş Tanrısı Ninurta, babasına dönerek *“Kim olacak, böyle bir şeyi Ea'dan başka kim yapabilir!”* dedi. O an tanrı Ea büyük bir hışımla ortaya atılarak, *“Ey silahşor Enlil! Hiç düşünmeden, yüreğin acımadan nasıl böyle bir tufan yaparsın! Günahlı olan günahını çeksin. Başkaldıranların cezası verilsin. Böyle bir tufan yapıp her şeyi yok edeceğin yerde, insanların arasına bir kurt sokup, onları azalttırsaydın! Bir tufan yapacağın yerde, bir kutluk olup ülke harap olsaydı! Tufan yerine Salgın Hastalık Tanrısı İnra'yı çıkartıp insanları öldürtseydin daha iyi olacaktı. Üstelik Tanrıların sırrını doğrudan doğruya söylemedim. Yalnız akıllı Utanapitmişim'e bir rüya gördürdüm”*²⁸.

Eski Yakınoğu insanı için rüyaların bir diğer fonksiyonu ise, kehanetler içermesi ve gelecekle ilgili bilgiler vermesidir. Bugün pozitif bilim de rüya konusunda buna benzer bir yaklaşım sunmaktadır. Jung'a göre rüyalar gelecekle ilgili tahminlerden ziyade yaşanacak olayların kesin habercisidir²⁹. Eski Yakınoğu tarihi sürecinde bu yaklaşımın en somut örneği, Sumerliler'in muazzam eseri Gılgamış³⁰ destanında görülmektedir.

Destanın çalışmamızı ilgilendiren bölümünün ana hatlarına baktığımızda; halkı tarafından çok sevilen Gılgamış her şeye sahip olmasına rağmen, kendisine denk ve arkadaşlık edebileceği hiç kimseyi bulamamaktadır. Onun bu durumuna üzülen tanrılar ona arkadaş olması için vahşi bir hayvan olan Enkidu'yu yaratırlar. Yakın bir tarihte Enkidu'nun geleceği ise Gılgamış'a iki farklı rüyayla tanrılar tarafından bildirilir. Bir rahibe tarafından ehlileştirilen Enkidu Gılgamış'ın en yakın dostu ve yardımcısı olur. Diğer yarısını bulduğuna inanan Gılgamış ortağı olan Enkidu ile birlikte Çam Ormanı'ndaki devî yani, Humbaba'yı öldürmeye giderler. Bu yolculuk sırasında Gılgamış kehanet içeren iki rüya daha görür. Bunun ardından gelen serüven Gılgamış ile aşk tanrıçası İştâr arasında yaşanır. İştâr Gılgamış'a evlenme önerisinde bulunur. Gılgamış bunu reddeder. Onuru kırılan İştâr Gılgamış'ı öldürmek için yeryüzüne bir boğa gönderir. Gılgamış, Enkidu'nun da yardımıyla boğayı öldürür. Enkidu rüyasında, boğayı öldürdüğü için tanrılar tarafından ölüme mahkûm edildiğini görür. Destanın bundan sonraki bölümüyle ilgili tabletler bulunamamıştır. Ama

²⁶Tufan anlatısının da Utanapiştim dindar, tanrı korkusu bilen rüyalarında devamlı olarak tanrısal mesaj alan bir kral olarak tasvir edilmiştir. Bk. S. N. Kramer, **Tarih Sümer'de Başlar**, Çev. Muazzez İlmiye Çığ, TTK Yay., Ankara 1998, s. 129.

²⁷Muazzez İlmiye Çığ, **Gılgameş**, Kaynak Yay., İstanbul 2000, s. 64-71.

²⁸Çığ, **a.g.e.**, s. 71.

²⁹Çetin, **a.g.m.**, s. 260.

³⁰Sumer mitolojisinin başkahramanı olan Gılgamış, Akad mitolojisinde de önemli bir kişiliktir. Gılgamış destanına göre, üçte ikisi tanrı, üçte biri insan olarak yaratılmıştır. Gılgamış, aynı nitelikte ve çok az değişikliklerle Babil destanlarında da başkahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Uruk kralı olarak 120 yıl egemenlik sürdüğü söylenen bu tanrı-kral Sumer kral listelerinde, tufandan sonra ülkeyi yönetmiş, ikinci hanedan soyundan Uruk Hanedanının beşinci kralı olarak görülmektedir. Bkz. Özdemir Özbay, **Dünya Mitolojisi ve Nartlar**, Kafkas Derneği Yay., Ankara 1999, s. 127.

destanın devamının yer aldığı Gılgamış'ın Enkidu için yaktığı ağıtı, düzenlediği görkemli cenaze törenini, sonunda Enkidu'nun ölümler dünyasına göçtüğünü anlatan tabletler bulunabilmiştir³¹.

I. Tablet, Gılgamış'ın bir göktaşı ve bir yıldız hakkında gördüğü iki rüya ile sona erer. İkisi de güçlü bir ortağın Gılgamış'a geleceği ve birbirlerini sevecekleri anlamlarında yorumlanır. Ama bu olumluluklara rağmen II. Tablet, Enkidu'nun savaşarak gelmesi ve şehvete doğru giderken Gılgamış'ın yolunu kesmesiyle sona erer. Güreş maçının neticesinde iki karakter savaşmak için değil, arkadaş olmak için yaratıldıklarını fark ederler. Hemen ardından, bir bağırsıyla el bastıran, bir sözüyle yangın çıkartan ve bir nefesiyle ölüm getiren Çam Ormanı'ndaki dev, Humbaba'yı(eski uyarlamalarda Huwawa) öldürmek için birlikte tehlikeye atılmaya karar verirler. Uruk'un yüce danışmanları böyle bir plana karşı çıkarlar, ama III. Tablet'in başında bu tehlikeli görev üzerinde uzlaştıkları ve güzel tavsiyeler verdikleri anlatılır. Danışmanların tavsiyelerini alarak Gılgamış ve Enkidu yüce kraliçe Ninsun'a danışmaya giderler. Ninsun, Enkidu'nun arkadaşını koruması, böylece Gılgamış'ın sağ salim dönmesi için Güneş Tanrısı Şamaş'a adak adar. Maalesef kötü durumda olan IV. Tablet iki arkadaşın yola çıkmalarını, azıklarını yemelerini ve kamp kurmalarını anlatmaktadır. Hem kendi karakterlerine hem de destan geleneğine sadık bir şekilde devam eden yazıda Gılgamış'ın “fazlasıyla üzücü” iki rüya gördüğü ve Enkidu'nun bu rüyaları Humbaba'ya karşı yaptıkları yolculuklarının başarılı geçeceği şeklinde yorumladığı anlatılır. V. Tablet, arkadaşının Humbaba'nın sığınağına varmalarını anlatır. VII. Tablet iyi korunmamıştır ve başındaki yaklaşık yirmi satır eksiktir. Neyse ki Hititçe uyarlamasıyla kısmen tamamlanabilmektedir ve bu satırda Gökyüzünün Boğası'yla yaptıkları büyük dövüşün ertesinde Enkidu'nun gördüğü rüyayı anlatmaktadır. Gılgamış arkadaşını dinledikten sonra “gözyaşlarına boğulur”. Büyük tanrılara yalvarmaya gider. Enkidu kaderine küser ve ilk önce kendisini kötü yola düşüren Şamhat'ı lanetler. Enkidu'nun öfkesi diner ve Şamhat'ı affeder. Hastalanır ve rüyalarında kendi ölümünü ve yer altı dünyasına gidişini görür. Yataklara düşer, on iki gün boyunca yatar ve gittikçe güçsüzleşir. VIII. Tablet'in başındaki dokunaklı konuşmada, Gılgamış arkadaşına veda eder. Onun için yas tutacakların listesini yapar: Uruk'un yaşlıları, kırlar, araziler, mersin, çam ve selvi ağaçları³².

Kehanet içeren diğer bir rüya örneği ise, Babil Kralı Nabukadnezar'ın gördüğü ardıl iki rüyadır³³ ki biz burada bu rüyalardan sadece ilkinizi sizlerle paylaşacağız. Bilindiği gibi Babil kralı Nabukadnezar idaresindeki ordu M.Ö.587'de Kudüs'ü kuşatmış ve M.Ö.586'da şehri ele geçirmiştir. Başta din adamları olmak üzere seksen kadar Yahudi lider idam edilmiştir. Dönemin Yahudi kralı Zedekias kör edilmeden önce bütün oğulları gözlerinin önünde boğdurulmuş, kendisi de zincire vurularak Babil'e götürülmüştür. Böylece Yahuda Krallığı işgal edilmiş, surları, Süleyman Mabedi, kaleleri yakılıp yıkılmıştır. Netice olarak Yahudiler siyasi bir topluluk olarak uzun yıllarca tarih sahnesinden silinmiş ve Yahudiler'in büyük Babil Sürgünü başlamıştır³⁴. Nabukadnezar Babil'e getirilen İsraililer arasından kral soyundan gelme ya da soylu bazı gençlerin seçilip saraya getirilmesini emretmiştir. Bu gençler kusursuz, yakışıklı, her konuda bilge, bilgili, öğrenmeye yetenekli, sarayda görev almaya uygun nitelikte kişiler olmalıydı. Babil âlimleri onlara Kildaniler'in dilini ve yazısını öğretecekti. Seçilen gençlerin arasında Yahudalılar'dan Daniel'de

³¹Daha geniş bilgi için Bkz. Çığ, **Gılgamış**.

³²Mccall, **a.g.e.**, s. 60-67; Oppenheim, **a.g.m.**, s.213 vd.

³³ Bu rüyanın gerçekliliği tartışmalı olup, bu konuda kaynak gösterilebilecek tek eser Tevrat'tır. Encyclopaedia Judaica'nın Nabukadnezar maddesinde, Daniel kitabında yer alan bu anlatımın efsanevi bir hikâyeden ibaret olduğu, bu hikâyede geçen Nabukadnezar isminin yanlışlık taşıdığı iddia edilmektedir. Burada geçen Nabukadnezar ismi yerine Nobanidus yazılması gerektiği savunulmaktadır. Zira Kurman Yazmaları'ndaki Aramca bir metinde Daniel Kitabı'ndaki Nabukadnezar'ın rüyasının anlatıldığı kısma benzer Nobanidus'a ait rüyalar aktarılmaktadır. Bk. Ali Osman Kurt, “Yahudi Kaynaklarında Kral Tipolojileri: Nebukadnezar ve Koror Örneği”, **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, X/2, Sivas 2006,s.428, dipnot 28.

³⁴ Ali Uğur, **Dünya Gündemindeki İsrail**, Burak Yay., İstanbul 1982, s.34.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/2, Winter 2013

vardı. Bununla birlikte Daniel'e Babil Sarayı'nda Belteşassar denmeye başlanmıştı. Yahudilerin Babil esareti devam ederken Kral Nebukadnessar bir rüya gördü³⁵. Nabukadnezar rüyasını yorumlaması için Babil'de bulunan bütün falcı, kildani ve büyücülerinden yardım ister, ancak hiç biri kralın rüyasını yorumlayamazlar. Netice olarak rüyayı yorumlayabilen tek kişi Nabukadnezar'ın Beltesassar dediği Daniel olmuştur³⁶.

Nebukadnessar'ın gördüğü rüya hakkında:

"Kral, rüyasının ne anlama geldiğini söylesinler diye sihirbazları, falcıları, büyücüler, yıldızbilimcileri çağırtdı. Hepsi gelip kralın önünde durdular. Kral: "Beni üzüntüyle sarsan bir düş gördüm. Ne anlama geldiğini öğrenmek istiyorum" dedi. Yıldızbilimciler Aramice: "Ey kral, sen çok yaşa!" dediler, "Düşünü bu kullarına anlat ki, ne anlama geldiğini söyleyelim." Kral: "Gördüğüm düşü ve ne anlama geldiğini bana açıklamazsanız, kararım kesin, paramparça edileceksiniz" diye karşılık verdi: "Evleriniz de çöplüğe çevirilecek. Ama düşü ve ne anlama geldiğini açıklayabilirseniz, sizi büyük armağanlarla ödüllendirip onurlandıracağım. Onun için bana düşü ve ne anlama geldiğini açıklayın."

Onlar yine: "Ey kral, düşü bu kullarına anlat ki, ne anlama geldiğini söyleyelim" dediler. Bunun üzerine kral: "Kararımın kesin olduğunu bildiğiniz için zaman kazanmak istediğinizi anlıyorum" dedi, "Ama düşün ne olduğunu bana açıklamazsanız, sizin için tek ceza vardır. Durumun değişeceğini umarak bana yalan yanlış şeyler söylemek için aranızda anlaşmışsınız. Şimdi bana düşün ne olduğunu söyleyin ki, ne anlama geldiğini açıklayabileceğinizi anlayayım." Yıldızbilimciler: "Yeryüzünde senin bu isteğini yerine getirecek tek kişi yoktur" diye yanıtladılar: "Kaldı ki, büyük, güçlü hiçbir kral bir sihirbazdan, falcıdan ya da yıldızbilimciden böyle bir şey istememiştir. Kralın isteğini yerine getirmek güçtür. İnsanlar arasında yaşamayan ilahlardan başka krala bunu açıklayabilecek kimse yoktur." Buna çok öfkelenen kral, Babil'deki bütün bilgelerin öldürölmesini buyurdu. Böylece hepsinin öldürölmesi için buyruk çıktı. Daniel'le arkadaşlarının öldürölmesi için de adamlar gönderildi. Daniel Babil'in bilgelerini öldürmeye giden kralın muhafız alayı komutanı Aryok'la bilgece, akıllıca konuştu. Aryok'a: "Kralın buyruğu neden bu denli sert?" diye sordu. Aryok durumu Daniel'e anlattı. Bunun üzerine Daniel krala gidip düşünün ne anlama geldiğini söyleyebilmesi için zaman istedi. Sonra evine dönüp olup bitenleri arkadaşları Hananya'ya, Mişael'e, Azarya'ya anlattı. Göklerin Tanrısı'na yakarmalarını istedi; öyle ki, Tanrı onlara lütfedip bu gizi açıklasın ve kendisiyle arkadaşları Babil'in öbür bilgeleriyle birlikte öldürölmesinler. Gece giz bir görümde Daniel'e açıklandı. Bunun üzerine Daniel göklerin Tanrısı'nı övdü. Şöyle dedi: "Tanrı'nın adına öncesizlikten sonsuzluğa dek övgüler olsun! Bilgelik ve güç O'na özğüdür. O'dur zamanları ve mevsimleri değiştiren. Kralları tahttan indirir, tahta çıkarır. Bilgelere bilgelik, Anlayışlılara bilgi verir. Derin ve gizli şeyleri ortaya çıkarır, Karanlıkta neler olduğunu bilir, Çevresi ışıkla kuşatılmıştır. Ey atalarımın Tanrısı, Sana şükreder, seni överim. Sen ki, bana bilgelik ve güç verdin, Senden istediklerimizi bana bildirdin Ve kralın düşününü bize açıkladın."

Daniel'in rüyayı yorumlaması hakkında:

Daniel, kralın Babil'in bilgelerini öldürmeye atadığı Aryok'a giderek: "Babil'in bilgelerini yok etme" dedi: "Beni krala götür, düşünün ne anlama geldiğini açıklayacağım." Aryok onu hemen krala götürdü ve, "Sürgündeki Yahudalılar arasında kralın düşününü yorumlayabilecek birini buldum" dedi. Kral, öbür adı Belteşassar olan Daniel'e: "Gördüğüm düşü ve ne anlama geldiğini bana söyleyebilir misin?" diye sordu. Daniel şöyle

³⁵ Tevrat, Daniel, 1-21/2-1.

³⁶ Kurt, a.g.m., s.428.

yanıtladı: “Kralın açıklanmasını istediği gizi ne bir bilge, ne falcı, ne de sihirbaz açıklayabilir. Ama gökte gizleri açıklayan bir Tanrı var. Gelecekte neler olacağını Kral Nabukadnezar’a O bildirmiştir. Yatağında yatarken gördüğün düş ve görümler şunlardır: “Sen, ey kral, yatarken gelecekle ilgili düşüncelere daldın, gizleri açan da neler olacağını sana bildirdi. Bana gelince, ey kral, öbür insanlardan daha bilge olduğum için değil, düşünün ne anlama geldiğini bilesin, aklından geçenleri anlayasın diye bu giz bana açıklandı. “Ey kral, düşünde önünde duran büyük bir heykel gördün. Çok büyük ve olağanüstü parlaktı, görünüşü ürkütücüydü. Başı saf altından, göğsüyle kolları gümüşten, karnıyla kalçaları tunçtan, bacakları demirden, ayaklarının bir kesimi demirden, bir kesimi kildendi. Sen bakıyordun ki, bir taş insan eli değmeden kesilip heykelin demirden, kilden ayaklarına çarparak onları paramparça etti. Demir, kil, tunç, gümüş, altın aynı anda parçalandı; yazın harman yerindeki saman çöpleri gibi oldular. Derken bir rüzgâr çıktı, hiç iz bırakmadan hepsini alıp götürdü. Heykele çarpan taşsa büyük bir dağ oldu, bütün dünyayı doldurdu. “Gördüğün düş buydu. Şimdi de ne anlama geldiğini sana açıklayalım. Sen, ey kral, kralların kralısın. Göklerin Tanrısı sana egemenlik, güç, kudret, yücelik verdi. İnsanoğullarını, yabancı hayvanları, gökteki kuşları senin eline teslim etti. Seni hepsine egemen kıldı. Altından baş sensin. Senden sonra senden daha aşağı durumda başka bir krallık çıkacak. Sonra bütün dünyada egemenlik sürecek tunçtan üçüncü bir krallık çıkacak. Dördüncü krallık demir gibi güçlü olacak. Çünkü demir her şeyi kırıp ezer. Demir gibi tümünü kırıp parçalayacak. Ayaklarla parmakların bir kesiminin çömlekçi kilinden, bir kesiminin demirden olduğunu gördün; yani bölünmüş bir krallık olacak bu. Öyleyken onda demirin gücü de bulunacak, çünkü demiri kille karışık gördün. Ayak parmaklarının bir kesimi demirden, bir kesimi kilden olduğu gibi, krallığın da bir bölümü güçlü, bir bölümü zayıf olacak. Demirin kille karışık olduğunu gördüğüne göre halklar evlilik bağıyla birbirleriyle karışacaklar ama, demirin kille karışmadığı gibi onlar da birbirine bağlı kalmayacaklar. “Bu krallar döneminde göklerin Tanrısı hiç yıkılmayacak, başka halkın eline geçmeyecek bir krallık kuracak. Bu krallık önceki krallıkları ezip yok edecek, kendisiyse sonsuza dek sürecek. İnsan eli değmeden dağdan kesilip gelen taşın demiri, tuncu, kili, gümüşü, altını parçaladığını gördün. Ulu Tanrı bundan sonra neler olacağını krala açıklamıştır. Düş gerçek, yorumu da güvenilirdir³⁷.”

Bu yorum üzerine Kral Nabukadnezar, Daniel’i Babil’e vali olarak atadı, ayrıca onu Babil’in bütün bilgilerinin başkanı seçti³⁸. Nabukadnezar’ın rüyasında gördüğü putun parçalanması olayı ise, Daniel tarafından Nabukadnezar’ın krallığıyla birlikte yok olacağı şeklinde yorumlanmış apaçık bir kehanetti³⁹.

“Kurigalzu, Esagila’ya girdi. Ruhlar ona yaklaştı ve ... Yatağında uyumaya başladığında, bir rüya gördü⁴⁰ şeklinde başlayan Geç Babil dönemine ait olan ve halen British Museum’da sergilenen bir tablette ise, Kasit krallarından Kurigalzu’nun, Tanrı Bel’in tapınağında yapılan bir arınma ritüelinin ardından, Esagila tapınağında uyuyarak rüyasında Tanrı’dan bir mesaj almayı beklediğinden bahsedilmektedir⁴¹. Bu uygulama, İslami gelenekte var olan ve abdest yoluyla

³⁷ Tevrat, Daniel, 2/1-45.

³⁸ Tevrat, Daniel, 2/48.

³⁹ Kurt, a.g.m., s.427.

⁴⁰ 5. ^mku-ri-gal-zu <DIŞ>a-na é-sag-il i-te-ru-u[b x x (x)]

6. za-qí-qí it-hu-šu-map u-uh-pu-ú-hu-ú su ? bu x[x (x)]

7. sa-lil ina ma-a-a-IL-ti-sú ^mku-ri-gal-zu šutta(MAŞ.GI₆)

i-na-[tal]. Çivi yazılı metnin devamı için bkz. Irving L.Finkel, “The Dream of Kurigalzu and the Tablet of Sins”, *Anatolian Studies*, Vol.33, Special Number in Honour of the Seventy-Fifth Birthday of Dr.Richard Barnett, 1983, s.78 vd.

⁴¹ Finkel, a.g.m., s. 75-76.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/2, Winter 2013

temizlendikten sonra istihareye yatma uygulamasını hatırlatmaktadır. Aynı uygulama, sonraki dönemlerde Anadolu'daki Hititler'de de görülecektir⁴².

Kehanet ve rüya yorumu geleneğinin Sumer ve Babil toplumlarının yanı sıra Asurlular'da da var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Asur Kralı Asurbanipal'e ait olan Ninive Kütüphanesi kalıntıları arasında kopyaları yapılmış Babil rüya tabletleri bulunmuştur. Asurlular için rüyalar bir kehanetti. Onlar rüyaların mutlaka bir uzmanca doğru yorumlanması gerektiğine inanıyorlardı. Rüya yorumcuları mesleklerinde başarılı olabilmek için rüya kehanetleri koleksiyonundan yararlanıyordu. "Asur Rüya Kitabı" adı verilen bu koleksiyon on bir tablettten oluşuyordu. Bunların birincisiyle sonuncusu, büyülere ve yıkım ya da hastalıkları önceden bildiren kötü rüyaların etkilerini yok etmeye yönelik gerekli törenlere ayrılmıştır. Bu koleksiyonda uyuyan kişileri uğursuz rüyalara karşı koruyacak törenlere de yer verilmiştir⁴³.

Asur rüya kitabından birkaç örnek vermek gerekirse:

"Eğer bir adam rüyasında elma yerse, o kalbinin arzuladığına sahip olacak"⁴⁴.

"Eğer bir adama rüyasında birisi sedir verirse, o, babasını ya da ilk oğlunu kaybedecek"⁴⁵.

"Eğer bir adama birisi rüyasında bal verirse, o kalbinden geçen arzuya kavuşacak"⁴⁶.

"Eğer bir adama birisi rüyasında su verirse, onun günleri (ömrü) uzun olacak"⁴⁷.

"Eğer bir adama birisi rüyasında şarap verirse, ömrü kısa olacaktır"⁴⁷.

2.2. Eski Anadolu'da Rüya

Birçok toplumun inanç sisteminde olduğu gibi, eski Anadolu toplumlarının inancında da insanlar tanrıların gazabından korkmaktaydılar. Öyle ki, tanrıları hoş tutmak kralın öncelikli görevleri arasında idi. Bu yüzden kral tanrıların tapınaklarını ziyaret etmek ve erdemli bir kişiliğe sahip olmak zorundaydı. Eğer tanrıları kızdıracak bir harekette bulunursa, bu öfkenin nedenini bulmak, kusurunu düzeltmek ve af dilemek de yine kralın göreviydi. Böyle durumlarda işlenen kusurun ne olduğunu bulmak son derece zordu, çünkü tanrılar insan biçiminde düşünülmüş olsalar da, kusurun niteliğini açıklamak için kullarının karşısına çıkmamaktaydılar. Bu noktada tıpkı Mezopotamya toplumlarında olduğu gibi, rüyalar devreye giriyordu, tanrılar taleplerini rüyalar aracılığıyla yeryüzü halkına iletliyordu⁴⁸. Anadolu coğrafyası için beklide bu inancı en güzel anlatan mitolojik hikâye Avcı Keşşi olarak adlandırılan Hurri kökenli Hitit masalıdır.

Söz konusu edebî metinde evlendikten sonra av yapmayı ve tanrılara kurban sunmayı ihmal eden bir avcı olan Keşşi'nin, annesinin sızlanmaları üzerine tekrar ava gidişiyile birlikte bu av sırasında gördüğü, kötülük haber veren, yedi rüyadan bahsedilmektedir⁴⁹.

⁴² Bu hususa çalışmanın sonraki bölümünde değinilecektir.

⁴³ Dönmez, **a.g.m.**, s. 41-42.

⁴⁴ Oppenheim, **a.g.m.**, s. 272.

⁴⁵ Oppenheim, **a.g.m.**, s.277.

⁴⁶ Oppenheim, **a.g.m.**, 279.

⁴⁷ Oppenheim, **a.g.m.**, 280.

⁴⁸ J.G.Macqueen, **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2001, s.129.

⁴⁹ Güngör Karauğuz, **Hitit Mitolojisi**, Çizgi Kitapevi, Konya 2001, s. 169 vd.

Masalın genel temasına bakıldığında ise; Keşşi hünherli bir avcıdır o denli başarılıdır ki onun avları tanrıların günlük geçimini sağlamaya yetmektedir. O her gün av dönüşü tanrılar için birçok kurban sunmaktadır. Ancak günlerden bir gün Keşşi Sintalimeni adında bir kıza âşık olur ve onunla evlenir. Bu evlilikle birlikte Keşşi'nin av hayatı da bitmiştir. Keşşi artık sadece eşiyile vakit geçirmek istemektedir. Bu durum başta tanrılar olmak üzere Keşşi'nin annesini de rahatsız etmektedir. Bu durum üzerine oğluna sürekli telkinlerde bulunan yaşlı kadın onu tekrar ava çıkmaya ikna eder. Ancak işler Keşşi'nin umduğu gibi gitmez. Keşşi Natara Dağı'na gittiği zaman kızgın tanrılar ondan avlanabileceği tüm hayvanları saklamışlardır. Bir insan tanrıları unutursa, tanrılar da onu unutturdu. Avcı Keşşi eli boş eve dönmek için üç ay boyunca aç susuz dağlarda dolaşmıştır. Sonunda yorgunlukta bir ağaç altında uyuya kalmıştır. İşte metnin bu kısmından sonra Keşşi'nin tanrısal mesajlar içeren yedi rüyası anlatılmaktadır:

Akadca, Hurric ve Hititçe versiyonları bulunan “Avcı Keşşi ve Karısı” adlı masalın ilgili yerlerinin tercümesi şöyledir;

“[] Keşşi sen [] dağlarda ye [], onun giysisi üzerinde [] uzanır [].

Keşşi [ikinci defa bir rüya] gördü.

O [üçüncü bir rüya] gördü. Natara Dağı'ndan [] şehrine yukarı getirdi. [] ve []. Ve hizmetçileri onun annesine gitti.

O dördüncü bir rüya gördü. Bazaltan ağır bir taş parçası gökyüzünden düştü ve hizmetçiler ve “tanrının adamı” onun altında ezildi.

O beşinci defa bir rüya gördü: Keşşi'nin tanrı babaları bir ateş tutuşturuyorlardı.

O altıncı defa bir rüya gördü: Ağaçtan yapılmış bir halka Keşşi'nin boynundaydı ve aşağıda bir kadının ayak bileği, Keşşi'nin ayak bileğinin üzerine yerleştirilmişti.

O yedinci defa bir rüya gördü. Keşşi aslanların arkasından gitti. Ve o kapıdan çıkarken, o kapının önünde sfenks ve yılanlar buldu.

Ertesi sabah güneş doğduğunda, Keşşi bir sesle uykudan uyandı ve annesine akşam gördüğü rüyaları anlatmaya başladı.

Keşşi annesine sordu: [Biz nasıl] davranacağız? Dağa gidecek miyiz? Dağda ölecek miyiz? Dağda bana [o]lur mu? Annesi Keşşi'yi şöyle yanıtladı: “Rüyaların anlamı şudur. Bütün çimenler büyür. Rüyalar, [] şehrinin []. Onun aşağısından bir nehir akar. [] günde [] orman [] ölmeyeceğiz. [] mavi yün []”⁵⁰.

Metnin geri kalan kısmı kırıktır. Bu masalda da açıkça görüldüğü gibi Tanrılar iletmek istedikleri mesajlar için en ideal yol olarak rüyaları kullanmışlardır. Gerçekten, Hititler, tanrıların rüya yoluyla da insana isteklerini bildirebildiklerine inanmaktaydılar. Rüya aracılığıyla görünüp, dileklerini söyleyebilirler, herhangi bir nedenle kızmışlarsa, bunu açıklayabilirlerdi. İnsan, rüya yoluyla suçundan arındırılmasını tanrılardan dilenebilirdi. Ayrıca, doğal olarak görülen rüyanın yanı sıra, bir tür rüya falı denilebilecek, istihare rüyaları vardı ki, bunlar, Hititçe'de şuppi šeşk [dinsel bakımdan temiz uyku (incubation)] terimi ile ifade olunmuştur. Bu, belirli bir konuda tanrılardan yanıt almak için, dinsel yönden temizlenerek, rüya görmek için uykuya yatmaktı. Rüya unsurunun en önemli rol oynadığı dönem III. Hattuşili (MÖ 1275-1250) devri olmuştur.

⁵⁰ Karauğuz, a.g.e., s. 210-211.

III. Hattuşili'nin zaman zaman rüyasına girerek öğütler veren⁵¹ Şamuha kenti İştâr'ı [Aşk ve Savaş Tanrı(ça)sı], Lawazantiya kenti (Elbistan/ Kara Höyük) İştâr'ının rahibinin kızı Puduhepa ile evlenmesini rüya yoluyla kendisine bildirmiştir⁵². Nitekim Hattuşili:

"Tanrının emriyle, Rahip Bentipsarri'nin kızı Puduhepa'yı zevceliğe aldım" ⁵³demektedir. Bunun yanında sürekli "kötü rüyalar" gören bir insanın ruh hastası olduğuna dair bir inanç da vardı⁵⁴.

Mesaj olarak rüyaları kullananlar salt tanrılar değildi. Hitit inancına göre ölümler dünyası, yaşayan insanların dünyasına karşı sıkı sıkıya kapalı olmasına karşın, kendilerinden devamlı olarak korkulan ölü ruhlarının bir takım yollar bulup, yeryüzü halklarının arasına sızmayı başardıkları inancı da mevcuttu. Ruhlar insanlara rüyalar aracılığıyla gözükmek, özellikle kendilerine gerekli kurbanlar sunulmadığı durumlarda, insanları rüyalar aracılığıyla rahatsız etmekteydiler⁵⁵. Bunlara ek olarak, Hitit toplumunda rüya yorumu ve ölü yıkama gibi işlerin genellikle ihtiyar kadınlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır⁵⁶.

Sonuç

İlahî mesajlar içerdiğine inanılan rüyaların oluşum sürecinin, modern çağda bile hala gizemini koruması, araştırmacıları bu konu üzerinde çalışmaya sevk etmiştir. Bu bağlamda Psikoloji, Din, Felsefe ve Tarih gibi bilim dalları rüya konusu ile ilgilenmiş ve bu bilim dallarında uzmanlaşan bilim insanları rüya ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bu çalışmada, Eski Mezopotamya ve Anadolu (Hitit) toplumlarında rüya olgusu ve algısı üzerine tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Rüya olgusu, dinsel kaynaklarda olduğu gibi, mitolojik kaynaklarda da büyük yer işgal etmiş ve hemen hemen her toplumda ve kültürde rüyaya belirli manalar yüklenmiştir. Ancak ortak payda, rüyaların Tanrısal bir mesaj içerdiği ve geleceğe dair ipucu sunabildiği yönündedir. Gerçekten, hem Mezopotamya hem Anadolu toplumlarında rüyalar, bir kehanet vasıtası olarak algılanmışlardır. Bunun için rüya yorumcularına başvuran bu toplumlar, gördükleri kötü rüyaların etkilerinden kurtulmak için de çeşitli yollar denemişlerdir.

Yaptığımız bu derleme çalışmasında, rüyaların büyük ölçüde yer aldığı mitolojik belgelerden yola çıkarak, Mezopotamya ve Anadolu toplumlarına ait söz konusu belgeleri irdelemeye çalıştık. Burada gördük ki, Gudea örneğinde olduğu gibi, krallar yaptıkları ya da yapacakları icraatları meşrûlaştırmak amacıyla da rüyaları kullanmışlardır. Nitekim, dinin ve tanrıların önemli olduğu Eski Yakınoğu toplumlarında rüyaların Tanrısal mesajlar içerdiğine

⁵¹ III.Hattuşili küçükken bir hastalığa yakalanmış ve bu nedenle rahip olarak yetiştirilmesi için tapınağa verilmiştir. Bu olayı otobiyografisinde şu şekilde anlatmaktadır: *"Efendim İştâr, kardeşim Muvattali'yi babam Murşili'ye rüyasında gönderdi: "Yıllar, Hattuşili için kısadır; o sağlıklı değildir. Onu bana ver;o, benim rahibim olsun. O zaman sağlıklı olur" ve babam beni, küçük çocuğunu aldı ve beni tanrıçanın hizmetine verdi".* İşte bu nedendir ki, Hattuşili, Hitit tahtında kaldığı sürece İştâr'ın kendisini koruduğuna inanmış ve önemli olaylarda onun desteğini almak için çeşitli sunumlarda bulunmuştur. Bkz. Ali Dinçol, "Hititler", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, C.1, Görsel Yay., Ankara 1982, s.42,47; Oppenheim, **a.g.m.**, s.198.

⁵² Murat Orhun, "Hititler'de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler'deki Uzantısı", **Akademik Bakış**, C.3, S.5, Kış 2009, s.235, dipnot.11;Oppenheim, **a.g.m.**, s.197.

⁵³ Ahmet Ünal, "Eski Anadolu'da Feminizmin Öncülerinden Bir Kraliçe Portresi: Kizzuwatnalı Puduhepa", **İdol Dergisi**, Sayı 24, Ankara 1980, s.9.

⁵⁴ Ahmet Ünal, "Hitit Tıbbının Ana Hatları", **Beleten**, XLIV/175, TTK Yay., Ankara 1980, s.493 vd.

⁵⁵ Ahmet Ünal, "Hititlerde Ölülere Sunulan Kurban Hakkında Bazı Düşünceler", **Anadolu (Anatolia) XIX**, (1975-1976), Ankara 1980, s.167 vd.

⁵⁶ Füzuran Kınal, "Eski Anadolu'da Kadının Mevkii", **Beleten**, XX/79, TTK Yay., Ankara 1956, s.366.

inanılması, doğal olarak rüyaya yüklenen anlamı da önemli kılmaktadır. Bu bağlamda, saray ve tapınaklarda yer alan rüya yorumcularının önemli devlet kademelerine getirilmeleri de bu önemin bir sonucu olsa gerektir.

Rüya ile ilgili kayıtlar incelendiği zaman genellikle rüyanın, bir kahraman veya kral tarafından görüldüğü anlaşılmaktadır. Rüya gören, neler yapması gerektiği hususunu gördüğü rüyanın yorumuna göre belirlemiştir. Bazen de ne yapması gerektiğini bilemeyen insanoğlu, dualar edip kurbanlar sunarak, rüyalarında, tanrılardan bu anlamda bir işaret, bir yardım beklemişlerdir. Burada önemli olan rüyanın yüklendiği dinsel misyondur ve bu misyonu tarih boyunca hemen hemen her toplumda görmek mümkündür. Hatta günümüzde İslam geleneğinde yer alan istihareye yatma uygulaması, hem Eski Mezopotamya hem Hitit toplumunda benzer şekilde uygulanmıştır. Uykudan önce İslam'da abdest yoluyla arınma söz konusu iken, adı geçen toplumlarda bir arınma ritüelinin ardından rüyaya yatma söz konusudur.

KAYNAKÇA

- ARDA, Zeki Cemil; “Anadolu ve Avrupa Mitolojisinde İçerik ve Motif Karşılaştırması”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.9, Ankara 1999, s.1-6.
- CAMPBELL, Joseph; **Batı Mitolojisi (Tanrının Maskesi)**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yay., Ankara 1995.
- CEVİZCİ, Ahmet; **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay., İstanbul 2002.
- ÇETİN, Özer; “Jung Psikolojisinde Rüya”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XIX., S. 2, Bursa 2010, s.249-269.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye; **Gilgamesh**, Kaynak Yay., İstanbul 2000.
- DİNÇOL, Ali; “Hititler”, **Anadolu Uygurlukları Ansiklopedisi**, C.1, Görsel Yay., Ankara 1982, s.17-120.
- DÖNMEZ, Haydar; “Eskiçağ İnsanının Düş Anlayışı”, **İdol Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi**, S. 9, Ankara 2001, s.41-44.
- FİNKEL, Irving L.; “The Dream of Kurigalzu and the Tablet of Sins”, **Anatolian Studies**, Vol.33, Special Number in Honour of the Seventy-Fifth Birthday of Dr.Richard Barnett, 1983, pp.75-80.
- HOOKE, S. H.; **Ortadoğu Mitolojisi**, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Yay. Ankara 1991.
- KAÇAR, Turhan ; “Bir Tedavi Yöntemi Olarak Aelius Aristides’in Rüyalari”, **Toplumsal Tarih** 170, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2008, s.72-76.
- KARAUĞUZ, Güngör; **Hitit Mitolojisi**, Çizgi Kitapevi, Konya 2001.
- KINAL, Füzuran; “Eski Anadolu’da Kadının Mevkii”, **Bellekten**, XX/79, TTK Yay., Ankara 1956, s.355-366.
- KÖKSAL, İsmail; “Rüyaların Fikhî Boyutu”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13/2 (2008), s.35-54.
- KRAMER, S. N.; **Tarih Sümer’de Başlar**, Çev. Muazzez İlmiye Çığ, TTK Yay., Ankara 1998.
- KURT, Ali Osman; “Yahudi Kaynaklarında Kral Tipolojileri: Nabukadnezar ve Koror Örneği”, **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, X/2, Sivas 2006, s.423-443.

- KUZUBAŞ, Muhammet; “İkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi”, **Turkish Studies**, Vol.2/1, Winter 2007, s. 305-316.
- MACQUEEN, J.G.; **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2001.
- MCCALL, Enrietta; “**Mezopotamya Mitleri**”, Çev. Bircan Baykara, Phoenix Yay., Ankara 2011.
- MEMİŞ, Ekrem; **Eskiçağda Yaşanmış Büyük Aşklar**, Ekin Yay., Bursa 2006.
- OPPENHEİM, A.Leo; “The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East. With a Translation of an Assyria Dream-Book”, **Transactions of the American Philosophical Society**, New Series, Vol.46, No.3, 1956, s.179-373.
- ORHUN, Murat; “Hititler’de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler’deki Uzantısı”, **Akademik Bakış**, C.3, S.5, Kış 2009, s.231-250.
- ÖZBAY, Özdemir; **Dünya Mitolojisi ve Nartlar**, Kafkas Derneği Yay., Ankara 1999.
- PETTİS, Jeffrey B.; “Earth, Dream and Healing: The Integration of Materia and Psyche in the Ancient World”, **Journal of Religion and Health**, Vol.45, No.1, Spring 2006, s.113-129.
- TEMİZKAN, Abdullah - AKTAŞ, Erhan; “Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüyanın Kullanılması”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S. 33, 2012, s.13-22.
- Tevrat**, Tekvin, Yeni Yaşam Yay., İstanbul 2009.
- UĞUR, Ali; **Dünya Gündemindeki İsrail**, Burak Yay., İstanbul 1982.
- ÜNAL, Ahmet; “Hititlerde Ölülere Sunulan Kurban Hakkında Bazı Düşünceler”, **Anadolu (Anatolia) XIX**, (1975-1976), Ankara 1980, s. 165-174.
- ÜNAL, Ahmet; “Eski Anadolu’da Feminizmin Öncülerinden Bir Kraliçe Portresi: Kizzuwatnalı Puduhepa”, **İdol Dergisi**, Sayı 24, Ankara 1980, s.5-16.
- ÜNAL, Ahmet; “Hitit Tıbbının Ana Hatları”, **Belleten**, XLIV/175, TTK Yay., Ankara 1980, s.475-496.
- YILAR, Ömer; “Mit-Efsane ve Eğitim”, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 11, Erzurum 2005, s.383-392.
- YILMAZ, Kadriye-ÇETİN, Kamile; “Rüyalar ve Niyazî-i Mısırî’nin Tab’bîrâtü’l-Vâkı’ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili”, **Turkish Studies**, Vol.2/4 Fall, 2007, s. 1066-1076.
- YİĞİTOĞLU, Mustafa; “Antik Yakın Doğu Mitlerinde Tanrı”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, C.I, S.1, Karabük 2012, s.119-126.